

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Сергій ЗВОРСЬКИЙ

Актуальні питання історіографії бібліотечної справи і бібліографії в Україні

У статті визначається потреба актуалізації історіографії вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії, спричинена об'єктивними чинниками: помітним зростанням уваги дослідників до даної проблематики, накопиченням значної джерельної бази, формуванням наукових центрів, історико-бібліотекознавчих і історико-бібліографознавчих шкіл та ін. Подано теоретичне обґрунтування сутності історіографії бібліотечної справи як самостійної наукової дисципліни, похідної від бібліотекознавства, та її значення у подальшому розвитку і вдосконаленні історико-бібліотечних досліджень в Україні.

Останніми роками спостерігається значне зростання інтересу як науковців, так і бібліотекарів-практиків до вивчення історії вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії. Ці дослідження базуються на принципово нових теоретико-методологічних засадах, які, до речі, притаманні в наш час розвитку гуманітарних наук в Україні загалом. Причини такого явища цілком очевидні. Вони зумовлені істотними ідейними, соціально-економічними, політичними трансформаціями, що відбуваються в нашій державі протягом останнього десятиліття під гаслом національного відродження України та її історичної і культурної спадщини. Поворотним пунктом тут, очевидно, слід вважати проведення у червні 1992 р. першого Всеукраїнського конгресу бібліотекарів, на якому серед пріоритетних завдань науково-дослідної роботи увага вчених і практиків акцентувалася на необхідності незаангажованого, вивільненого від ідеологічних нашарувань вивчення таких не надто заохочуваних за радянських часів тем, як історія вітчизняної бібліотекознавчої думки, процеси становлення і розвитку протягом тривалого часу окремих книгозбірень, історія розвитку бібліотечної мережі в регіонах, персоналії визначних діячів бібліотечної справи і бібліографії та ін.

У численних наукових розвідках про минулі часи бібліотечного будівництва в Україні дослідники, відкидаючи закостенілі догми радянської гуманітарної науки, для якої «були характерні жорстка плановість, централізація, політична залежність і ідеологізація, академічна модель організації, орієнтація на практичне застосування, низький рівень самоорганізації і автономії»¹, намагаються насамперед знайти відповіді на питання, як *насправді* відбувалося становлення мережі книгозбірень для громадського користування, аби зрозуміти витоки нинішніх проблем, яких не бракує на сучасному етапі

функціонування бібліотечних установ. Перегляд або ж принципово нове трактування традиційної проблематики історико-бібліотечних процесів дозволяє сучасним науковцям об'єктивно висвітлювати й осмислювати різноманітні події і факти минулих часів, особливо ті, які не могли стати предметом дослідження у радянський період і залишалися табульованими або ж розглядалися упереджено, з позицій офіційної, однобічно заідеологізованої науки, чи взагалі вважалися неактуальними і навіть шкідливими, особливо в 60–80-ті рр. минулого століття.

Таким чином, можна стверджувати, що нині в рамках розвитку вітчизняного бібліотекознавства і бібліографознавства дослідження питань історії бібліотечної справи² виступає як узагальнене теоретичне історико-культурне осмислення бібліотечних проблем у цілому, а відтак здійснює конструктивний, практичний вплив на прийняття управлінських рішень задля їх розв'язання.

Провідними установами в цьому процесі виступають бібліотекознавчі та бібліографознавчі наукові центри, під якими, за визначенням М. Слободяника, виступають бібліотечно-бібліографічні установи і вищі навчальні заклади (ВНЗ), що мають науковий статус, при яких діють аспірантури, спеціалізовані ради із захисту дисертацій, здійснюється випуск наукової продукції та видання фахових часописів, тобто НБУВ, КНУКіМ, ХДАК³.

Про зростання інтересу дослідників до історико-бібліотекознавчої проблематики красномовно свідчать статистичні показники завершених наукових робіт. Так, протягом 1994–2003 рр. в Україні захищено понад 50 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство та декілька докторських дисертацій. Усі великі наукові та близько половини державних обласних наукових бібліотек України вклю-

¹ *Онопріско В. І.* Історія української науки XIX–XX століть. – К.: Либідь, 1998. – С. 244–245.

Зворський Сергій Леонідович, канд. іст. наук, зав. сектору Українського науково-дослідного інституту архівної справи та джерелознавства.

² Тут і далі під терміном «бібліотечна справа» розуміється вся сукупність процесів бібліотечної діяльності, включаючи й бібліографію.

³ *Слободяник М.* Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку // *Бібл. планета.* – 2002. – № 1. – С. 6.

чають в останні роки до своїх планів науково-дослідної роботи теми з вивчення історії бібліотечної справи в своїх регіонах, видають монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій, семінарів та інші наукові розвідки, здебільшого приурочені до ювілейних дат книгозбірень. Майже в кожному номері фахових науково-теоретичних та практичних часописів «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета» друкуються статті історико-культурологічної тематики. Можна стверджувати, що нині відбувається процес формування цілком самостійних історико-бібліотечнознавчих і історико-бібліографознавчих шкіл в Україні, кожній з яких притаманні свої специфічні особливості й напрями наукового пошуку. Так, у структурі наукової діяльності НБУВ одним з провідних напрямів є вивчення спеціальних історичних дисциплін, передусім наук джерелознавчого та книгознавчого циклів, дослідження історії формування унікальних книжкових колекцій та іменних фондів, що знаходяться у складі НБУВ; у складі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України та при Інституті журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка плідно діють науково-дослідні центри історії преси (у Львові – передусім західноукраїнської), що вже встигли здійснити чимало історико-бібліографічних досліджень і видати за їх підсумками низку ґрунтовних показників і монографій.

Зрозуміло, що грубою помилкою було б відкидати й науковий доробок, напрацьований попередніми поколіннями радянських дослідників історії вітчизняної бібліотечної справи, який, попри відому ідеологічну заангажованість і заполітизованість, зберігає фактографічну цінність, так само як і більш ранні історичні розвідки, частина яких датується ще ХІХ ст. Наприклад, і досі не втратили наукової цінності ґрунтовна праця відомого письменника, журналіста, вченого М. Павлика «Про русько-українські народні читальні»⁴, публікації Я. Головацького, М. Сумцова, Д. Багалія, П. Шестерикова, В. Боцяновського, М. Попруженка та ін.

Таким чином, нині відбувається інтенсивний процес перманентного накопичення значного масиву фактографічної інформації, нових історичних знань про становлення і розвиток вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії. Завдяки новим тенденціям у вітчизняному бібліотечнознавстві і бібліографознавстві маємо, наприклад, ґрунтовні дослідження з питань бібліотечної діяльності громадських об'єднань і рухів, що діяли в Україні (товариств грамотності, «Просвіт» та ін.), історії розвитку великих бібліотек, формування їх фондів, теоретичної й практичної спадщини визначних українських діячів бібліотечної справи, бібліографії, книгознавства тощо (тут слід виокремити започатковану у 1993 р. Національною парламентською бібліотекою (НПБ) України серію біобібліографічних показників «Видатні діячі української книги», в якій вже вийшло 15 видань).

⁴ Павлик М. Про русько-українські народні читальні. Ч. I. – Львів: Друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1887. – 188 с.

Дедалі більшого поширення набуває принципово новий вид інформаційних ресурсів про історію вітчизняної бібліотечної справи – на електронних носіях, зокрема, веб-сайти великих наукових бібліотек. Як вірно зазначає Н. Казакова, важливим елементом веб-сайта кожної бібліотеки «має стати інформація про її історію, зокрема: хроніка її діяльності; історія формування фондів, наявність та склад колекцій, стародруків; відомості про бібліотечних фахівців, а також видатних діячів (політичних, державних, науковців тощо), які долучилися до її заснування та діяльності; відомості про бібліотечне приміщення тощо»⁵.

Сьогодні історія бібліотечної справи – це окрема сфера знань, комплексна дисципліна, що є похідною від бібліотечнознавства і має власний науково-пошуковий простір, свій об'єкт і предмет дослідження й тому повинна вивчатися за певними, притаманними лише їй закономірностями. Визначальною тенденцією розвитку історії бібліотечної справи на сучасному етапі є те, що вона значно розширює рамки свого дослідження й виступає комбінаторною в межах своєї дисципліни й міжпредметною, полідисциплінарною в контексті загальногуманітарних, а також соціальних наук, у першу чергу історії педагогіки/просвітництва, культурології, архівознавства, соціології, археографії, джерелознавства, краєзнавства та ін.

З огляду на значне зростання інтересу дослідників до історико-бібліотечної тематики автором цієї статті кілька років тому було висунуто ідею створення повноцінної комп'ютерної бази даних (БД) відкритого користування «Історія бібліотечної справи в Україні» для потреб дослідників, бібліотечних працівників, культурологів, істориків, краєзнавців, на допомогу навчальному процесу у ВНЗ тощо⁶. Нині ця ідея набуває прагматичного втілення: наповнення БД здійснюється у НПБ України. У перспективі можливий доступ до цієї БД на сервері НПБ України з допомогою глобальних комп'ютерних мереж (Інтернету), її перенесення на компактний оптичний диск (CD-ROM) та видання текстового варіанта у вигляді бібліографічного показника для бібліотек, що не мають комп'ютерів чи Інтернет-доступу. Хоча до завершення цієї роботи ще далеко, адже, як зазначають бібліотечнознавці, «формування ґрунтовної бази історії українського бібліотечного руху є складним довготривалим процесом»⁷, уже зараз в БД налічується близько 2000 бібліографічних записів друків з історико-

⁵ Казакова Н. В. До проблеми створення електронної версії публікацій з історії бібліотечної справи в Україні // Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва. Матер. 5-ої ювіл. міжнар. конф. «Крим-98», Судак, 6–14 черв. 1998 р. – [М., 1998]. – Т. 2. – С. 438.

⁶ Див.: Зворський С. До проблеми вивчення історії бібліотечної справи в Україні // Бібл. вісн. – 1997. – № 4. – С. 20–21.

⁷ Ківишар Т. І. Методологічні аспекти вивчення історії українського бібліотечного руху // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Міжнар. наук. конф., Київ, 12–15 жовт. 1993 р. – К., 1993. – С. 48.

бібліотечної тематики, що охоплюють хронологічні рамки XIX–XXI ст., у тому числі кілька десятків монографій, підручників, навчальних курсів тощо, а також міститься інша фактографічна інформація, яка становить інтерес для широкого кола користувачів.

Такі значні кількісні показники наукового доробку вітчизняних дослідників закономірно набувають якісно нових ознак. Історія бібліотечної справи нині трансформується у принципово новий статус: вона дедалі активніше прибирає риси інноваційного процесу у творчому осмисленні сучасних тенденцій розвитку бібліотечної теорії і практики, стає більш вагомим у справі активізації конструктивного мислення, громадської, патріотичної позиції нових поколінь бібліотечних фахівців (ті, хто навчався у бібліотечних ВНЗ у минулі часи, пам'ятають, що мали можливість дізнаватися про діяльність, скажімо, відомих бібліотекарів і бібліографів як Росії – В. Анастасевича, Г. Геннаді, М. Рубакіна, В. Соболюшкіна, В. Сопикова, В. Стасова тощо, так і інших країн, але неможливо було знайти об'єктивну інформацію про здобутки кращих представників вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії – Д. Балики, Л. Биковського, В. Дорошенка, Д. Дорошенка, І. Калиновича, Ю. Меженка, С. Сірополка та багатьох інших діячів книги). На тлі помітного збільшення кількості історико-бібліотекознавчих публікацій дисонансом виглядає відсутність повноцінного підручника з історії бібліотечної справи в Україні, але є підстави сподіватися, що цю прогалину буде невдовзі ліквідовано. Принагідно зазначимо, що відомий підручник К. Абрамова⁸, за яким вчилися тисячі майбутніх бібліотекарів, вийшов з друку лише на 48-му році існування СРСР.

Активізація праці дослідників у сфері вивчення минулої бібліотечної справи і бібліографії в Україні та отримані ними вагомі результати дають підстави стверджувати зародження нової спеціальної історико-бібліотекознавчої дисципліни, яка до останнього часу була практично відсутня у структурі бібліотекознавства, а саме – історіографії бібліотечної справи, яка вивчає процес багатолітнього нагромадження історико-бібліотечних знань. Її формування є вимогою часу, адже «історія науки з'являється тоді, коли наука досягає певного ступеня зрілості, коли практичні потреби розвитку науки потребують знань з її історії»⁹.

Зупинимось більш предметно на принципах обґрунтування історіографії бібліотечної справи як окремої галузі науки, невід'ємної частини історико-культурного поступу.

Якщо об'єктом історії бібліотечної справи в його сучасному трактуванні є історико-бібліотечний процес, наповнений широким соціокультурним і антропологічним сенсом, оскільки він пов'язаний насамперед з діяльністю конкретних індивідуумів, то об'єктом історіографії

бібліотечної справи, на нашу думку, має бути процес накопичення і наукового осмислення історико-бібліотечних знань в їх безперервному розвитку. Цей процес включає в себе співвідношення власне бібліотечних явищ минулого із сьогоденням у контексті суспільних умов їх існування.

Склад, зміст і завдання історії бібліотечної справи як наукової дисципліни постійно змінювалися і збагачувалися в процесі її еволюції. Такі зміни зумовлювалися різними чинниками, насамперед замовленнями/вимогами соціально-бібліотечної практики, загальним розвитком науки, внутрішньою логікою розвитку самого історико-бібліотечного знання, нарешті – тими зрушеннями, які відбувались у розумінні предмета бібліотечної справи і, відповідно, історії бібліотек дотично до суспільно-ідеологічних засад того чи іншого часу. Слід враховувати й те, що бібліотека, як один з найважливіших соціальних інститутів суспільства, за визначенням М. Слободяника, «функціонує в конкретному історичному оточенні та взаємодіє з соціумом і культурою в широкому її розумінні, активно впливаючи на формування історичних тенденцій суспільства»¹⁰ (виділення наше. – С. 3.). М. Слободянику належить також наукове визначення терміна «історичне бібліотекознавство» як наукової дисципліни¹¹.

Тому у центрі історіографії бібліотечної справи мають знаходитися питання, пов'язані з осмисленням шляху, пройденого дослідниками вітчизняної історії бібліотек, з виявленням головних тенденцій її розвитку та нерозв'язаних проблем. Слід брати до уваги й соціальну природу вітчизняної історико-бібліотечної думки, коли абсолютно самостійні дослідження спиралися на досягнення попередників, віддзеркалювали особливості того чи іншого етапу суспільного буття.

Вивчення закономірностей розвитку бібліотекознавства і бібліографознавства, визначальним принципом для котрих як суспільних наук є принцип історизму, виявлення всіх рис, що характеризують той чи інший історичний етап розбудови цих наук як певної системи, з притаманними їй співвідношеннями різних галузей наукового знання, ідейними напрямками, послідовністю зміни проблематики, форм організації наукової і практичної діяльності і зміни цих форм відкриває нові можливості для пізнання історії бібліотечної справи. Цим і зумовлюється соціальна значущість історіографії бібліотечної справи і бібліографії. Вона надає дослідникам можливість позбавитися обмежених, вузьколокалізованих рамок вивчення проблеми, заощаджувати сили і час, концентрувати їх на дійсно важливих і невіршених проблемах, побачити зв'язок між своєю працею та загальним процесом розвитку сучасних досліджень з історії бібліотечної справи. Дуже важливо усвідомлювати значення історіографічних праць для наукового обґрунту-

⁸ Абрамов К. И. История библиотечного дела в СССР: [Учеб. для библ. фак. ин-тов культуры]. – М.: Книга, 1970. – 456 с.

⁹ Пештич Л. С. Русская историография XVIII в. Ч. 1. – Л.: Изд-во Ленигр. ун-та, 1961. – С. 3–4.

¹⁰ Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. – К., 1995. – С. 29.

¹¹ [Слободяник М. С.] Библиотечноеведение историческое / В. А. Замлинский (рук.) и др. // Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие. – К., 1992. – С. 56–63.

вання і змістовного поглиблення курсів з історії вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії у ВНЗ, для формування світогляду молодих фахівців. Таким чином, соціальною функцією історіографії бібліотечної справи і бібліографії є через пізнання минулого, сучасності та майбутнього бібліотечної науки і практики, об'єктивних законів їх розвитку одержання можливості впливу на хід і напрями наступних наукових досліджень.

Без ґрунтовних історіографічних досліджень неможливо уяснити процес розвитку історико-бібліотечних знань, знайти в ньому прогалини і визначити перспективи подальшої праці. Такі дослідження зможуть розкрити спадкоємність і нерозривний зв'язок поколінь істориків бібліотечної справи, допомогти тим, хто сьогодні тільки починає займатися науковою діяльністю, свідомо прийняти естафету попередніх поколінь і понести її далі. Саме історіографічний аналіз дозволяє представити бібліотекознавство і бібліографознавство як процес довготривалої колективної творчості багатьох поколінь дослідників.

Вищевикладені міркування є лише теоретичним обґрунтуванням суспільної важливості історіографії бібліотечної справи, оскільки в Україні фундаментальні праці історіографічного характеру поки що практично відсутні. Звісно, елементами історіографічного дослідження є відповідні критико-аналітичні огляди джерельної бази в дисертаціях і монографіях, тобто всієї попередньої наукової роботи з тієї чи іншої історико-бібліотечної теми, фрагменти багатьох наукових робіт, опублікованих в останні десятиліття, оприлюднені біографічні відомості про визначних діячів культури і просвіти, але, зрозуміло, вони мають вузьколокалізований, а не визначальний характер.

Відсутність ґрунтовних історіографічних розвідок з історії бібліотечної справи зумовлена, на наш погляд, перш за все тим, що потреба саме в такому аналізі ще недостатньо усвідомлюється істориками і дослідниками. Між тим, проведення такого аналізу необхідне не тільки тому, що воно істотно заощаджує час, дозволяючи не повторювати помилок, що вже зроблені іншими вченими, та не відкривати вже відомих істин, а й забезпечує можливість більш раціонального розв'язання чергових завдань історико-бібліотечного дослідження. У зв'язку з цим доцільно навести відповідні міркування В. І. Вернадського: «Історія науки повинна критично складатись кожним поколінням вчених і не тільки тому, що змінюються наші знання про минуле, відкриваються нові прийоми його відображення. Ні! Необхідно знову науково переробляти історію науки, знову заглиблюватись у минуле, бо завдяки розвитку сучасного знання в минулому набуває значення одне і втрачається інше. Кожне покоління науковців знаходить в історії науки відображення наукових течій свого часу. Рухаючись вперед, наука не тільки створює нове, а й неминує переоцінює старе, те, що вже було пережито»¹².

¹² Вернадский В. И. Очерки и речи. Вып. 2. Ч. II. – М., 1922. – С. 112.

Таким чином, систематичне повернення до розгляду попереднього розвитку бібліотекознавства, як і будь-якої іншої науки, є закономірним результатом двох основних тенденцій, що певною мірою можуть бути простежені на кожному етапі еволюції наукового знання: це, по-перше, прагнення знайти в минулому витоки провідних наукових ідей сучасності, й, по-друге, необхідність перегляду та переоцінки відповідно до сучасних наукових здобутків тих концепцій і теорій, що раніше відкидались як помилкові.

Свого часу міністр народної освіти УНР проф. І. Огієнко у пояснювальній записці до законопроекту про утворення Головної Книжної палати в Кисві зазначав: «...За яку працю ми не візьмемся чи наукову, чи суто практичну, перш за все треба зазнайомитись з тим, що зроблено до цього часу щодо інтересуючого нас питання. Тут виникає значіння бібліографії, як покажчика шляху, на якому треба шукати всі необхідні обґрунтування, звідси стародавнє значення бібліографії, як ключа до всіх наук, відкриваючого всі заходи до крамниці знання...»¹³. Те ж саме можна сказати і про наукову сутність і значення історіографії бібліотечної справи, як винятково важливого інструменту поглиблення і збагачення наукових знань у бібліотечно-інформаційній сфері.

Відсутність історіографічних досліджень цілісного процесу розвитку історико-бібліотечної науки в Україні спричиняє низку проблем. Не визначені з сучасних позицій навіть хронологічні рамки й основні періоди цього процесу. Це значною мірою гальмує не лише розвиток власне історії бібліотечної справи, а й історіографії як окремої сфери спеціальних знань у структурі історико-бібліотечної науки. Без належної історіографічної бази неможливе й створення фундаментальної «Бібліотечно-бібліографічної енциклопедії України» – праці, необхідність підготовки якої стає дедалі актуальнішою, справою честі сучасного покоління бібліотекознавців і бібліографознавців. Не вирішеним залишається питання теоретичних і методологічних проблем історіографії бібліотечної справи, її термінології, осмислення вагомих здобутків, що накопичені у цій сфері в Україні, визначення проблем, що потребують розв'язання, проведення конкретних історіографічних досліджень, ретельного і послідовного виявлення нових матеріалів і джерел з історії вітчизняної бібліотечної справи (зокрема тих, що знаходяться за межами України) та їх введення у науковий обіг. Започатковуючи першу спробу визначення концептуальних засад розвитку історіографії бібліотечної справи (у наступних наших публікаціях це питання набуде конкретнішого змістовного наповнення), сподіваємося, що вона певною мірою сприятиме подоланню й найхарактерніших недоліків, які притаманні сучасним історико-бібліотечним дослідженням, а саме: їх стихійність, відсутність чи недостатня обґрунтованість критичної оцінки існуючих досліджень з теми, низький

¹³ Цит. за вид.: Книжкова палата України (1919-1998 рр.): Наук.-допом. бібліогр. покажч. / Кн. палата України. – К., 1999. – С. 7.

теоретичний рівень, вузькість історіографічної та джерелознавчої бази, ілюстративно-констатаційні, неевристичні підходи, що виявляється в реєстраційній фотографічності, описовості, фактографічності викладу, притаманному багатьом публікаціям з історико-бібліотечної тематики.

Предметом історіографічного дослідження має стати цілісний процес становлення та розвитку історико-бібліотечної думки в Україні у ХІХ–ХХ ст., під якими ми розуміємо закономірні, послідовні зміни в змісті та структурі науки відповідно до певних історичних етапів. Такі етапи визначаються не тільки просторово-часовими вимірами, а насамперед соціально-культурними умовами, якістю розробки історико-бібліотечних проблем, теоретико-методологічними підходами до визначення мети і змісту історичних досліджень, у певній мірі від

зовнішніх факторів, що пов'язані з організацією історико-бібліотечних вивчень (мережі відповідних установ, наявності належним чином підготовлених фахівців та ін.), і тому не завжди можуть збігатися із загальноприйнятими рамками періодизації історії України, мати свій алгоритм, підґрунтям якого є внутрішні процеси, іманентні саме вітчизняному бібліотекознавству і бібліографознавству.

Зрозуміло, що даною публікацією далеко не вичерпується коло питань, пов'язаних з розвитком концептуальних засад історіографії бібліотечної справи, тож слід розцінювати її передусім як першу спробу повернути увагу науковців до актуальної проблеми, як привід для дискусії задля подальшого розвитку вітчизняного бібліотекознавства.

Тетяна НОВАЛЬСЬКА

УНІК – перша науково-дослідна установа з вивчення проблем українського читачезнавства

У статті доводиться необхідність переосмислення досвіду українських науковців 20-х років ХХ ст., які у складі колективу Українського наукового інституту книгознавства вивчали проблеми читачівства. Сьогодні, незважаючи на багаторічне замовчування їхніх здобутків радянськими ідеологами, читачезнавство продовжує розвиватись як окрема галузь науки, даючи сучасним ученим підґрунтя для досліджень у цій сфері.

Осмилення досвіду та шляхів розвитку українського читачезнавства в 20-ті роки ХХ ст. диктується не лише пізнавальними завданнями бібліотекознавства, книгознавства та літературознавства. Воно є актуальним у зв'язку з сучасними проблемами, викликаними кризою читання, книговидавництва та книгорозповсюдження в Україні.

Криза читання спостерігається не лише в нашій країні, а і в багатьох, навіть розвинених, країнах світу, де відбувається зниження інтересу населення до друкованої продукції. У зв'язку з цим у Росії, Німеччині, Франції, Великобританії, Нідерландах, США та інших країнах світу прийняті Національні програми, спрямовані на подолання зазначеної проблеми. Сьогодні в Україні ці питання залишаються відкритими.

Доречним і своєчасним, на нашу думку, є подальше розгортання наукових розвідок щодо вивчення українського читача і читання, узагальнене поняттям «читачезнавство».

Дослідження читачезнавства як комплексної галузі наукового знання активізувалось у 70-ті роки ХХ ст. Російськими науковцями Б. Банком, І. Баренбаумом, А. Беловіцькою, А. Беляєвою, А. Ванєєвим, М. Дворкі-

ною, А. Рейтблатом, В. Стельмах, Б. Умновим та іншими проаналізовано і узагальнено значний масив матеріалів по основним розділам зазначеної дисципліни: історії читача і читання, психології читача та соціології читання.

У вітчизняних публікаціях окремі питання читачезнавства висвітлено в працях С. Зворського, Т. Ківшар, Г. Ковальчук, В. Лутовінової, Л. Одинокі, З. Савіної, М. Слободяника, І. Тимошенко, А. Чачко, Я. Хіміч та інших.

Надзвичайно важливим і водночас недостатньо дослідженим періодом залишається доба формування науково-теоретичних засад українського читачезнавства (20-ті роки ХХ ст.). Актуальність вивчення основних питань означеної теми не підлягає сумніву, бо саме тоді у складних політичних умовах спостерігався перехід від збирання розрізнених даних про склад читачів, читання до наукового узагальнення, класифікації та типізації користувачів, розробки спеціальної термінології, методології та методики вивчення читачів та читання.

Тож дослідження формування теоретичних засад читачезнавства в Україні важливе не лише в історичному аспекті, але й має значення для подальших практичних дій. Видатний український громадський і політичний діяч М. Грушевський підкреслював: «Без дослідження минулого дослід будь-якої доби безпомічно повисає

Новацька Тетяна Василівна, канд. іст. наук, доцент, докторант КНУКіМ.